

Een zilveren wapenschotel uit 1646

Een werkstuk van de Zwolse zilversmid Claes Hansen

In de catalogus van Goud- en Zilverwerken van het Rijksmuseum is onder nr. 117 een zilveren schaal met accoladevormige rand beschreven (afb. 1)¹. Niet alleen de uitvoering van de schaal zelf met haar toch wat ongewone vorm, maar ook de fraaie graveringen waarmee het stuk versierd is trekken de aandacht. Op het plat is een alliantiewapen aangebracht met helm, helmteken en dekkleden, terwijl de rand ranken met vogels en bloemen vertoont. De stijl waarin het ornament is uitgevoerd doet vermoeden, dat de schaal in de eerste helft van de zeventiende eeuw moet zijn gemaakt.

Blijkens het aan de onderkant ingeslagen stadsmerk werd de schotel te Zwolle vervaardigd. In de catalogus wordt ten aanzien van het meesterteken opgemerkt, dat het 'mogelijk' is samengesteld uit de letters J. C. H. Uit het gebruik van het woord 'mogelijk' valt een zekere twijfel af te leiden. Hetzelfde geldt voor de achter deze initialen schuilgaande naam van de meester. Als 'waarschijnlijke' maker wordt een zekere *Jan Classen Hackvoert* genoemd, die derhalve in de eerste helft van de zeventiende eeuw te Zwolle werkzaam zou zijn geweest².

De kwestie, of deze Zwollenaar al of niet zilversmid was, werd actueel toen enige tijd geleden de vraag geopperd werd of er gegevens omtrent hem voorhanden waren. Tijdens een langdurig onderzoek naar de Zwolse zilversmeden in het archief van de stad Zwolle waren wij zijn naam als zodanig niet tegengekomen, hetgeen de reeds bestaande twijfel, zoals die in de catalogus tot uitdrukking werd gebracht, nog versterkte. Het gevolg was dan ook dat een hernieuwd onder-

zoek plaats vond, nu speciaal naar de naam Jan Classen Hackvoert. Alras bleek echter, dat hij geen zilversmid was maar een handelaar in en bewerker van hout. In de rekeningen van de Onze Lieve Vrouwekerk te Zwolle komt zijn naam herhaaldelijk voor als leverancier van hout: *Nogh aen Jan Claesen Hackfoort voor enigh holt aen die kerke A^o 1648 en '50 geleverd nae luit quitansi betaelt 24 g. 5 st. en 8 p.*³.

Wat kan de verklaring zijn voor het feit dat men Hackvoert voor een Zwolse zilversmid heeft gehouden? Wij menen hiervoor een aanvaardbare reden te hebben gevonden. In het Zwolse gemeentearchief bevindt zich namelijk een afschrift van een zeventiende-eeuwse naamlijst met als opschrift: *Het getal der gilde broeders goltsmeden*⁴. In deze lijst zijn maar liefst drieënzeventig namen van meesters opgenomen waaronder die van Jan Classen Hackvoert. Bij een oppervlakkige beschouwing van het archiefstuk ligt de conclusie voor de hand: de letters J C H corresponderen met de naam van Jan Classen Hackvoert, derhalve zou hij de zilversmid moeten zijn die de schaal vervaardigde.

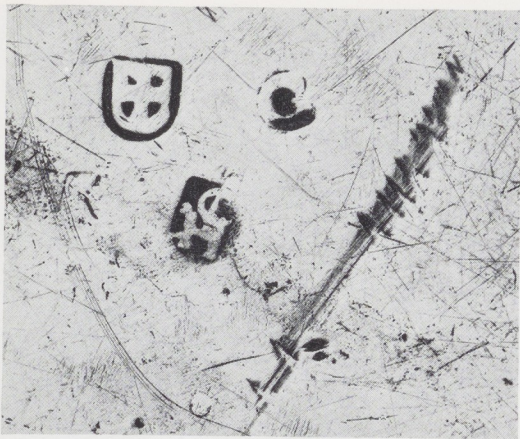
Nu was Zwolle in de zeventiende eeuw een niet onbelangrijke maar toch zeker geen grote stad. Een aantal van drieënzeventig zilversmeden op eenzelfde tijdstip wekt echter argwaan en zou daarom op zichzelf al een reden moeten zijn de lijst kritisch te bekijken. Bij nader onderzoek bleek dan ook, dat behalve de goudsmiden – een naam waarmee tot ver in de zeventiende eeuw ook de zilversmeden werden aangeduid – ook vermeld zijn de schilders, waaronder Gerrit ter Borch, glazemakers, borduurwerkers, zadelmakers

Afb. 1. Claes Hansen. Zilveren schaal met het alliantiewapen Schickhart-Ter Welberch. Diam. 33 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 2. Merken op de schaal van afb. 1.

kers, kistmakers, lademakers, tinnegieters, wolmakers, boekdruckers en -binders. Tussen de persoonsnamen op de lijst werd namelijk steeds een van de hierboven aangeduide beroepen neergeschreven, gevolgd door de namen van de desbetreffende meesters. Toegegeven moet worden, dat bij een oppervlakkige beschouwing de namen van de beroepen bijna niet opvallen, omdat zij op dezelfde wijze geschreven zijn als de persoonsnamen. De naamlijst heeft derhalve niet slechts betrekking op de goudsmiden maar op het gehele Sint Lucasgilde waarbij alle hiervoor genoemde ambachten waren aangesloten. Zij werd in 1644 gemaakt, het jaar waarin de Zwolse gouden zilversmiden zich afscheidden van het Sint Lucasgilde om vanaf dat tijdstip een eigen gilde te vormen⁵. Werpen we nu nog even een blik op de naamlijst, dan blijkt de naam van Jan Classen Hackvoert vermeld te zijn onder het hoofd kistmakers, hetgeen klopt met wat de kerk-rekeningen van de Onze Lieve Vrouwekerk omtrent hem meedelen. Tenslotte kan opgemerkt worden dat de naam van de kistmaker in de catalogus op dezelfde wijze gespeld wordt als in de naamlijst - Classen voor Claessen -, zodat de oorzaak van de verkeerde toeschrijving ongetwijfeld hier ligt.

Hiermede was echter de vraag opnieuw aan de orde wie de schaal dan wèl zou hebben vervaar-

Afb. 3. Merken op de beker van afb. 4.

digd. Een nadere bestudering van het meester-teken was de aangewezen weg om tot een oplossing te geraken. Tijdens een bezichtiging van de schotel in het Rijksmuseum bleek, dat de letters van het meesterteken verkeerd gelezen waren. Bovendien kon vastgesteld worden, dat het merk (afb. 2) niet voorkomt op de bewaard gebleven gildeplaten van de Zwolse zilversmiden, hetgeen echter niets behoeft te zeggen. Op deze platen werd namelijk eerst in de tweede helft van de zeventiende eeuw begonnen met het slaan van merken⁶. Toch herkenden wij het teken, omdat het identiek is aan de meesterkeur (afb. 3) op een beker, die oorspronkelijk tot het Zwolse stadszilver behoorde, maar thans dienst doet als avondmaalsbeker bij de Nederlands Hervormde Gemeente te Zwolle. Deze kroes (afb. 4) was blijkens het opschrift in 1585 gemaakt ter herinnering aan de toenmalige Zwolse burgemeester Derck Basters⁷. Inderdaad blijkt in dat jaar zestien goudgulden en twee stuiver betaald te zijn aan Jacob van Santen *voer dat fansoen ende vergulden van za. M Derrick Bastert kroes*⁸. Ook de vorm en het ornament van de beker wijzen op een zestiende-eeuwse herkomst, terwijl hij bovendien gelijk is aan de eveneens bewaard gebleven kroezen van Lambert van Twenhuisen (1566) en die van Johan Brouwer (1573)⁹. Ook deze beide bekers werden gemaakt door Jacob van Santen, een zeer

vaardig zilversmid, die van 1560 tot 1602 te Zwolle werkzaam was¹⁰.

Toch klopte er iets niet met de zestiende-eeuwse herkomst ondanks de overeenkomst in stijl en het bewijs van de aankoop in de stadsrekening. In de eerste plaats kon het meesterteken op de beker van Derck Basters onmogelijk dat van Jacob van Santen zijn. Het bestaat namelijk uit de letters C met daar doorheen geschreven een L en daaronder een H. Verder is het stuk gemerkt met het Zwolse stadswapen met daarboven de letters R D Dit stadskeur werd eerst in 1644 ingevoerd als merk voor de tweede kwaliteit zilver, het zogenaamde *Rijksdaalerzilver*¹¹. De beker zou dus na 1644 gemaakt moeten zijn. Het wantrouwen bleek gerechtvaardigd te zijn, want een onderzoek naar de lotgevallen van de kroes van Derck Basters bracht aan het licht, dat hij in 1636 hermaakt werd. Immers in dit jaar werden zeventien Carolus gulden en vier stuiver betaald *an Joest Jansen (Moerkerke) goltsmit van een nijen silveren beecker te maecken in plaetse van zalige Borgerm. Derck Basters beecker die verloeren was*¹². Maar ook de initialen van Joest Jansen Moerkerke kloppen niet met het meesterteken op de nog bewaarde beker, terwijl bovendien immers in 1636 het stadskeur met de letters R D nog niet werd geslagen. Bij verdere naspeuringen bleek dan ook dat de beker voor de tweede maal hermaakt werd, ongetwijfeld steeds in een oorspronkelijke vorm; dat laatste bewijzen de twee nog aanwezige zestiende-eeuwse bekers van Lambert van Twenhuisen en Johan Brouwer, die beide dezelfde stijlkenmerken vertonen. In de jaarrekening van de stad Zwolle van 1655 heeft de kameraar het volgende opgetekend: *Betaelt aen Claes Hansen voor vijftich loot ryxdaelders silver daarvan in plaetse van den gestolen beecker van sall. borgerm. Derck Basters een beecker gemaect is*¹³. Met deze vondst is het raadsel opgelost. De letters van het meesterteken kloppen met de initialen van Claes Hansen (afb. 3). Ook het stadsmerk voor rijksdaalderzilver werd in 1655 geslagen. Door de overeenkomst in merken op schaal en beker weten we thans, dat Claes Hansen de maker van de fraaie schaal in het Rijksmuseum is. Claes Hansen

Afb. 4. Zwolse stadsbeker van Derck Basters, anno 1585 (door Claes Hansen opnieuw gemaakt in 1655). H. 20,4 cm. N.H. Gemeente, Zwolle.

werd waarschijnlijk kort voor 1619 te Zwolle geboren. Het jaar is niet nauwkeurig vast te stellen omdat de doopboeken vóór 1619 ontbreken. Op 14 maart 1643 huwde hij Derckijn van Rijsen, een dochter van Albert van Rijssen¹⁴. Hij werd ingeschreven onder de naam Claes Rolofsen, zoon van Hans Rolofsen. Uit het doopboek blijkt, dat hij zich bij de inschrijving van zijn kinderen nu eens Claes Roelofs, dan weer Claes

Hansen noemde¹⁵. In de stadsrekeningen werd hij echter steeds aangeduid met de naam Claes Hansen. De eerste order van stadswege werd hem in 1645 verstrekt: *Betaelt Claes Hansen voor het maecten van sall. Borgermeister Tonnis Haecken beeker wegende 84¼ loot ad 12 stu 't loott*. Hij ontving hiervoor vierendertig gulden en drieëntwintig stuiver¹⁶.

In de Overijsselse steden Deventer, Kampen en Zwolle was het gewoonte geworden, dat als een schepen of lid van de raad tijdens zijn ambtsperiode overleed, het nog van de stad te vorderen gedeelte van zijn jaarlijkse *pensie* zou worden aangewend tot het doen maken van een zilveren beker ten behoeve van de stad en tevens als herinnering aan de overledene. In Zwolle bestond deze traditie sedert 1535¹⁷.

Ook Claes Hansen kreeg menige opdracht voor de vervaardiging van dergelijke stadsbekers, zoals trouwens al is gebleken uit de levering in 1645 van de kroes van Anthoni Haecke. Een jaar daarna maakte hij er een ter herinnering aan de kameraar Johan Tobias¹⁸. De beker van burgemeester Casper van Oele werd in 1651 vervaardigd, terwijl hij in datzelfde jaar ook nog een bedrag ontving voor de reparatie van de stads-kandelaars¹⁹. Hiervoor werd reeds melding gemaakt van het hermaken van de kroes van burgemeester Derck Basters (1655). De Zwolse magistraat betaalde hem in 1657 twee bekere, die van stadswege aan de raadsheer Wulffsen werden aangeboden, die in dat jaar benoemd werd tot raadsheer in het Hof van Brabant²⁰. Ook deze bekere werden aan de stedelijke zilverschat toegevoegd. Een jaar later maakte hij er weer twee, de eerste als een aandenken aan burgemeester Reynier Hardenstein; de tweede ter herinnering aan de overleden burgemeester Holt²¹. Een bijzondere opdracht kreeg hij in 1661 namelijk het maken van de grote, 177 lood wegende stadsbeker van wijlen Johan van Haersolte²², terwijl Hansen twee jaar later vier zilveren kandelaars en enige kleinigheden voor de stad vervaardigde²³. Om goedkoop aan zilver voor deze kandelaars te kunnen komen gaf het stadsbestuur opdracht een aantal zestiende-eeuwse stadsbekere, waaronder

de oudste exemplaren *die weynich gesien wierden*, om te smelten. Op de kandelaars werden de wapenschilden aangebracht van degenen wier bekere in de smeltkroes terecht kwamen, zodat op deze wijze de nagedachtenis aan die vroegere magistraten toch bewaard bleef²⁴. Voorzover kon worden nagegaan maakte Claes Hansen in 1663 zijn laatste beker voor de stad namelijk die van de overleden burgemeester Gerrit Golts²⁵. Alle hiervoor genoemde bekere en kandelaars zijn, met uitzondering van die van Derck Basters, in het rampjaar 1672 omgesmolten. Van het aldus verkregen zilver werden munten geslagen, waarmee de kosten bestreden werden die het gevolg waren van de Munsterse bezetting.

Uit al deze van stadswege verstrekte opdrachten mag afgeleid worden dat Hansen een uitstekend vakman moet zijn geweest, die naast zijn werk voor de overheid vooral veel zilverwerk zal hebben vervaardigd voor particulieren. De schaal in het Rijksmuseum is daar een prachtig voorbeeld van. Bovendien kreeg Hansen in 1658 ook nog een officiële functie. Hij werd benoemd tot ijzersnijder bij de stedelijke munt²⁶. De taak van de ijzersnijder werd omschreven in een instructie, die het stadsbestuur van Zwolle ontleend had aan de *Instructie voor den ijzersnijder generael van allen den munten der vereenichde Provincien* van 12 Juni 1586²⁷. Het behoorde tot zijn verplichtingen de stempels of muntijzers met eigen hand te snijden. Voorts was hij *gehouden te wercken alle de voors. stempelen loffelijck nae sijn beste conste ende handelinghe, soo die eere van den Lande 't selve vereijschende is in der manieren datter niet en ontbreecke in figure, waepen ende inscriptie offte enige ongelijckmaticheijt in forme, punct offte lettere worde bevonden, meer offte minder dan in de patronen hem geleverd sijnde*²⁸. Met opzet is wat nader ingegaan op de taak van Claes Hansen als ijzersnijder, omdat daaruit blijkt dat hij een meester moet zijn geweest in het hanteren van burijn en ponsoen en al die gereedschappen die nodig waren om muntstempels te kunnen vervaardigen. Dit constaterende lijkt de vraag wie de ornamenten op de schaal heeft aangebracht niet moeilijk te beantwoorden. Het ligt in de rede te veronderstellen, dat deze prach-

Afb. 5. Detail van de gildeplaat der Zwolse zilversmeden. Provinciaal Overijssels Museum, Zwolle.

tige versieringen door Hansen zijn gegraveerd. Alvorens ons hierover nader uit te spreken, moest getracht worden het op de schaal gegraveerde alliantiewapen te determineren, omdat daaruit waarschijnlijk een datering zou kunnen volgen. Dank zij de hulp van de heer Mr. A. N. baron de Vos van Steenwijk te Doorwerth bleek een identificatie van de wapens mogelijk. De heraldische rechterhelft is het wapen van de familie Schickhart. Het bestaat uit een dwarsbalk met twee uitkomende heraldische rozen, elk met een korte steel, waaraan een naar buiten gericht blad. De linker helft is het wapen van de familie Ter Welberch. De bovenste helft van dit schild vertoont een smalle keper vergezeld van drie vijfbladige bloemen; het onderste deel laat een manshoofd zien vergezeld van drie kleine sterren. Bekend was ook, dat de familie Schickhart in de zeventiende eeuw in Drente voorkwam, de familie Ter Welberch daarentegen in Deventer en Zwolle²⁹. Een onderzoek in de archieven in Deventer en Zwolle leverde in eerste instantie niets op. De oplossing werd gevonden in het rijksarchief te Assen. Reeds sedert 1627 was te Assen een Jacob Schickhart werkzaam als 'landschapsschrijver' van Drente. Hij bekleedde deze functie tot 1664, het vermoedelijke jaar van zijn overlijden³⁰. Zijn zoon Philip Hermen was schout van Meppel van 5 mei 1638 tot 27 april 1675³¹. Hij huwde in 1637 met Lubberta ter Berchhorst³². Uit dit huwelijk werd onder anderen een zoon Caspar Henrick geboren, die op 1 januari 1648 werd gedoopt³³. Deze zoon volgde zijn vader in mei 1675 op als scholte van Meppel, Colder- en Nieuveen³⁴. *Caspar Henrick Schickhart, der beyden Rechten Doctor*, huwde op 29 Maart 1676 *Judith ter Welbergh* van Zwolle³⁵. In dit jaar 1676 kwam er dus een huwelijksband tussen leden der families Schickhart en Ter Welberch tot stand. Het alliantiewapen kan derhalve niet voor 1676 op de schaal zijn aangebracht.

Er is echter nog een gegeven in verband met de dagtekening van de schaal dat nog niet werd vermeld. De schotel draagt namelijk de jaarletter c (afb. 2), een letter die te Zwolle geslagen werd in de jaren 1646, 1670 en 1694. Claes Hansen zou de

schaal in 1646 hebben kunnen maken. Hij was op dat ogenblik al enige jaren als meester werkzaam. Wat echter te zeggen van het jaar 1670 als tijdsbestek waarbinnen de schotel vervaardigd zou kunnen zijn. Ten aanzien hiervan kan het volgende meegedeeld worden. Na 1663 komt de naam Hansen niet meer in de stadsrekeningen van Zwolle voor als leverancier van zilverwerk. Ook van zijn activiteiten als ijzersnijder van de munt is, behoudens hetgeen daaromtrent reeds werd signaleerd, niets te vinden. De weinige, op de munt betrekking hebbende, bewaard gebleven stukken in het Zwolse gemeentearchief vermelden zijn naam niet. Had Hansen het tijdige met met eeuwige verwisseld? Door het ontbreken van begraafboeken van vóór 1700 is het tijdstip van zijn overlijden niet vast te stellen.

De mogelijkheid bestaat echter, dat hij zich om de een of andere reden – er waren meer families met de naam Hansen in Zwolle – in plaats van Claes Hansen, Claes Hanselaer is gaan noemen. Voor deze veronderstelling zijn namelijk enige aanwijzingen. Tevoren kan opgemerkt worden, dat men het met de naamgeving in die tijd niet zo nauw nam. Hiervoor werd reeds geconstateerd, dat Hansen zich soms Claes Rolofsen, of Rolofs, dan weer Claes Hansen noemde.

De naam van Claes Hanselaer komt op de gildeplaat of legger der Zwolse zilversmeden voor. Hij is als tweede vermeld na die van de zilvermid Jannus Geerincq (afb. 5). Deze plaat werd niet lang na het midden van de zeventiende eeuw door het gilde in gebruik genomen. Een onderzoek naar de trouwdatum van Hanselaer leverde niets op, terwijl ook de geboortedata van zijn kinderen niet te vinden waren. Claes Hansen had wel enige kinderen, wier voornamen wij in het begraafboek terug vonden, nu echter niet met de achternaam Hansen maar met die van Hanselaer³⁶. Dit is een sterke aanwijzing dat Claes Hansen en Claes Hanselaer een en dezelfde persoon was. De naam van *Claes Hanselaer, golt-smit*, wonende in de Roggestraat wordt in 1672 vermeld in het register van de vijfhonderdste penning³⁷. Ook in het kohier van het hoofdgeld van 1675 komt zijn naam nog voor³⁸.

Afb. 6. Detail van de rand van afb. 1.

Indien Hansen zich later Hanselaer heeft genoemd, zou de schotel dus ook in 1670 door hem gemaakt kunnen zijn. Toch menen wij dit te moeten betwijfelen, en wel om de volgende redenen. Zoals reeds werd opgemerkt nam het gilde de insculpatieplaat met de naam van Claes Hanselaer kort na het midden van de zeventiende eeuw in gebruik. Dit moet na 1653 en voor 1678 zijn gebeurd. In het jaar 1653 legde Jannus Geerinck, wiens naam als eerste op de plaat is gegraveerd, de burgereed af³⁹. Aspirant-leden werden slechts tot het gilde toegelaten wanneer zij burger van de stad Zwolle waren. Geerinck kon dus eerst in 1653 gildebroeder worden. In 1678 overleed Christiaan Reiners, die als derde op de plaat wordt vermeld en die sedert 1650 te Zwolle als zilversmid werkzaam was⁴⁰. Het jaar van ingebruikname van de legger is echter nauwkeurig vast te stellen op 1663. Indien men de plaat namelijk bekijkt, ziet men eerst de drie keurmerken te weten: het Zwolse wapen met kroon, voor de eerste keur. het Zwolse wapen met R D, voor de tweede keu-

ren voor de derde keur alleen het wapen (afb. 5). Direct naast deze drie keurtekens is men begonnen de jaarletters te stempelen. De eerste jaarletter is een v met daarboven een rozetje. Deze letter moet dus betrekking hebben op een jaar tussen 1653 en 1678 waarin een v werd geslagen. Dit is het jaar 1663⁴¹. Het op deze plaat gestempelde meestersteken van Claes Hanselaer bestaat uit de naast elkaar geplaatste, in een rechthoek gevatte letters C H. Indien Hanselaer de schaal in 1670 zou hebben vervaardigd, moet aangenomen worden dat hij met dit nieuwe merk zou hebben gestempeld en niet met het merk C L H van afb. 2. Tenslotte kan nog worden opgemerkt, dat de op de gildeplaat afgeslagen stadsmerken alle een kruis hebben, waarvan de balken veel dunner zijn dan die van het stadskeurteken op de schaal (vgl. afb. 2 en 5). Aangezien deze keur niet op de insculpatieplaat werd afgeslagen, moet daaruit de conclusie worden getrokken, dat zij vóór de ingebruikname van de plaat werd gestempeld, een opvatting die ook door Voet wordt gehuldigd⁴².

Afb. 7. Alliantiewapen Schickhart-Ter Welberch, detail van afb. 1.

Op grond van het bovenstaande moet dan ook worden aangenomen, dat de schaal in 1646 werd gemaakt.

Terugkomende op het probleem wie de graveringen op de schaal aanbracht, moet nog eens gewezen worden op het feit, dat de schaal in 1646 gemaakt werd, het wapen daarentegen niet voor 1676 werd aangebracht. Dit bracht ons tot de vraag of randversiering en wapen gelijktijdig op de schaal werden gegraveerd. Na bestudering van het ornament menen wij hierop ontkennend te moeten antwoorden. De graveringen op de rand zijn ongemeen fraai. Losjes slingeren zich de van bloemen en bladwerk voorziene, zeer zorgvuldig uitgevoerde ranken tussen de prachtig gegraveerde vogels. Nu eens gebruikmakend van tere, dan weer van forse lijnen en arceringen, doch altijd getuigend van een grote elegantie, is een geheel bereikt van bijzondere allure zowel wat betreft compositie als technische uitvoering. Dit moet het werk zijn van een graveur met ongewone kwaliteiten. Daartegenover is de uitvoering van het wapen en wel in het bijzonder van het schild soms zelfs een weinig stuntelig. Wij wijzen op de slordig gegraveerde keper, het onbeholpen manekopje en de zwak getekende sterretjes en bloempjes, de steeltjes van de rozen en de daaraan bevestigde blaadjes. Ook in de dekkleden zijn allerlei slordigheden in de gravure te bespeuren, terwijl de 'zachte' lijn zo kenmerkend voor de randgravure, ontbreekt. Dit brengt ons tot de slotsom, dat randornament en wapen niet gelijktijdig op de schaal zijn aangebracht. Schaal en randversiering vormen een geheel. Wij zijn daarom ook van mening, dat zij in 1646 werden vervaardigd, in tegenstelling tot het wapen, dat op een later tijdstip, waarschijnlijk in 1676, door een andere hand werd gegraveerd.

Tenslotte blijft er nog de vraag te beantwoorden of de zilversmid en ijzersnijder Claes Hansen de randversiering graveerde. Het is altijd moeilijk zonder vergelijkingsmateriaal en zonder met eigen ogen kennis te hebben genomen van zijn kwaliteiten als graveur hierover een oordeel te geven. Ook zijn er gevallen bekend, dat de zilversmid zich tot een speciale graveur wendde met het

verzoek graveringen op zijn werkstukken aan te brengen⁴³. De benoeming van Claes Hansen tot ijzersnijder van de Zwolse munt bewijst echter, dat hij een graveur was met bepaalde bekwaamheden, die het aannemelijk maken, dat de randgravures door hem zijn gemaakt.

In het voorgaande werd aangetoond, dat de fraaie schaal in het Rijksmuseum door de Zwolse zilversmid Claes Hansen werd vervaardigd. Waarschijnlijk is het stuk, nadat er in 1676 het alliantiewapen Schickhart – Ter Welberch op werd aangebracht, waarvoor toen aanleiding was, als huwelijksgeschenk aangeboden aan het echtpaar Caspar Henrick Schickhart, schout van Meppel, Colder- en Nieuveen en de Zwolse jongedochter Judith ter Welberch. Daarmee is deze schaal een van de weinige bewaard gebleven zeventiende-eeuwse voorwerpen, die betrekking hebben op de geschiedenis van het Oude Landschap Drente. Daarnaast is het opnieuw een prachtig bewijs van de grote kundigheid van de Zwolse zilversmeden.

Noten

¹ *Catalogus van Goud en Zilverwerken, Amsterdam 1952*, 50. A. Pit, *Goud- en zilverwerk in het Nederlandsch Museum, Amsterdam 1901*, 17, nr. 29. C. J. A. Begeer, *Nederlandsche Edelsmeedkunst*, 1919, 8, afb. 27. J. W. Frederiks, *Dutch Silver: Wrought Plate of the Central, Northern and Southern Provinces from the Renaissance until the end of the eighteenth century, Den Haag 1960*, 62, nr. 187, afb. 153.

² In de 'Lijst van meesters in alphabetische volgorde', die achterin de catalogus 1952 werd afgedrukt (blz. 166) werd hij ook niet opgenomen.

³ *Gemeente Archief (verder GA) Zwolle*, nr. 844, *Rekeningen van de O.L. Vrouwekerk, rek. 1650 uitgaven (één blz.)*.

⁴ *GA Zwolle*, nr. A 67.

⁵ *GA Zwolle*, nr. A 67, DDD; 72 bis.

⁶ *Deze platen worden bewaard in het Provinciaal Overijssels Museum te Zwolle*.

⁷ Frederiks (zie noot 1), 61, nr. 184. *Tent. cat. Vier eeuwen Nederlands zilver, Den Haag 1952*, nr. 528.

⁸ *GA Zwolle, Jaarrekening 1585, extr. ord. uitgaven*, blz. 9.

⁹ *Beide bekeraars zijn ook in het bezit van de N.H. Gemeente te Zwolle*.

- ¹⁰ GA Zwolle, jaarrekening 1573, extr. ord. uitgaven, blz. 7. De kroes van Lambert van Twenhuizen moet op grond van de identieke vorm en versiering ook aan hem worden toegeschreven.
- ¹¹ Bij ordonmantie van 8 juli 1644 werden drie keuren vastgesteld te weten: Spans Realen silver, Rijksdaaler silver en Coningsdaaler silver, GA Zwolle (zie noot 5), blz. 117. N.B. De letters RB slaan op de naam Rijksdaaler en niet, zoals E. Voet (Ned. Goud- en Zilvermeden, 's-Gravenhage 1951, blz. 14) verondersteld op Keizer Rudolf.
- ¹² GA Zwolle, Jaarrekening 1636, extr. ord. uitgaven, blz. 4: Joest Janszen Moerkerke was werkzaam te Zwolle van ca 1623 tot ca 1645.
- ¹³ GA Zwolle, Jaarrekening 1655, extr. ord. uitgaven, blz. 96.
- ¹⁴ GA Zwolle, Retroacta 723, blz. 176.
- ¹⁵ GA Zwolle, Retroacta 698, blz. 264: 10-10-1643, Jannes, zoon van Claes Roelofs en Derrickien van Rissen; blz. 358: 26-10-1645, Wijllemtijten, dochter van Klaes Hanssen; blz. 446: 19-10-1647, Roelof zoon van Claes Roelofs; blz. 457: 25-1-1648, Aeltien, dochter van Claes Hansen en Derrijckien van Rijssen. Retroacta 699, blz. 35: 1-7-1649, Roelof zoon van Claes Roelofs. 20-11-1650, Albert zoon van Claes Hansen en Derrychien van Rijssen.
- ¹⁶ GA Zwolle, Jaarrekening 1645, extr. ord. uitgaven, blz. 13.
- ¹⁷ J. Geesink, *Uit Zwolle's verleden*, Zwolle 1946, 70.
- ¹⁸ GA Zwolle, Jaarrekening 1646, extr. ord. uitgaven, blz. 13.
- ¹⁹ GA Zwolle, Jaarrekening 1651, extr. ord. uitgaven, blz. 14.
- ²⁰ GA Zwolle, Jaarrekening 1657, extr. ord. uitgaven, blz. 85.
- ²¹ GA Zwolle, Jaarrekening 1658, extr. ord. uitgaven, blz. 9.
- ²² GA Zwolle, Jaarrekening 1661, extr. ord. uitgaven, blz. 11.
- ²³ GA Zwolle, Jaarrekening 1663, extr. ord. uitgaven, blz. 118vo.
- ²⁴ GA Zwolle, nr. A 34, map Y.
- ²⁵ GA Zwolle, Jaarrekening 1663, extr. ord. uitgaven, blz. 107^r.
- ²⁶ GA Zwolle, Jaarrekening 1658, extr. ord. uitgaven, blz. 20. Zie ook GA Zwolle, Resoluties van Schepenen en Raad, nr. 25¹, d.d. 2-5-1659.
- ²⁷ GA Zwolle, nr. 222.
- ²⁸ *Ibidem*.
- ²⁹ Centraal Bureau voor Genealogie, Collectie Muschart nrs. 24 N 3 en 5 en 8 E 1, 2 en 3.
- ³⁰ J. G. C. Joosting, *De archieven van den Etstoel*, Leiden 1906, 5. Rijksarchief (verder RA) Assen, Statenarchieven nr. 925, Inventaris van soedaenige protocollen, chartres, brieven ende processen, als bevonden sijn in wijlen des landschrijvers Jacob Schickhardts sterffhuijs ende overgelevert an den jegenwoordigen landschrijver Wolter Sichterman 1664.
- ³¹ J. A. R. Kijmmell, Schulten 1600-1675, in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak* (1902), blz. 41.
- ³² RA Assen, Trouwboek Meppel 1626-1675, waarsch. in Februari gehuwd.
- ³³ RA Assen, Doopboek Meppel 1626-1675.
- ³⁴ Kijmmell (zie noot 31), 42.
- ³⁵ RA Assen, Trouwboek Meppel. GA Zwolle, *Retroacta* 725, blz. 139, 11-3-1676.
- ³⁶ Voor kinderen zie noot 15. GA Zwolle, *Klapper begraafboek*, 28-1-1726, Aaltien Hanzelaars, wed. Jan Tensink; 17-2-1728, Roelof Hanzelaar; 21-6-1729, Johannes Hanzelaar.
- ³⁷ GA Zwolle, nr. 556, Register v.d. 50oste penning en hoofdgeld, Waterstraat 1672.
- ³⁸ GA Zwolle, nr. 547, Kohier van het hoofdgeld, blz. 21.
- ³⁹ GA Zwolle, nr. 114, Burgerboek, blz. 85.
- ⁴⁰ GA Zwolle, nr. 3, Transporten, nr. 12. Den 22-6-1678 wordt aan de weduwe van Reiners, Aeltien Molanus 'gecedeert een gerecht vierdepart van een hoff in de voorste bane buiten de Camperpoort'. Reiners was dus op dit moment overleden.
- ⁴¹ E. Voet, *Nederlandse Goud- en Zilvermerken*, 's-Gravenhage 1951, 39.
- ⁴² *Ibidem*, 23. Overigens behoeft de tabel op deze bladzijde vernieuwing.
- ⁴³ B. Dubbe en F. van Molle, *De Amsterdamse Geelgieter Hans Rogiers van Harelbeke* (†1638), *Nederlands Kunst-historisch Jaarboek* 22 (1971), 31.